

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในกระบวนการยุติธรรม

จัดทำโดย นางนุจรินทร์ จันทร์พรายศรี
รหัส ๖๓๐๘๑๙

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๘
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในกระบวนการยุติธรรม

นางนุจรินทร์ จันทร์พรายศรี^๑

บทนำ

ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยจะประกอบไปด้วยคู่ความ อัยการ และองค์คณะผู้พิพากษา อันเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยตัวบุคคลซึ่งเป็นมนุษย์ ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากขึ้น จึงเกิดปัญญาประดิษฐ์ขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ ในประเทศต่าง ๆ จึงได้มีการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการดำเนินกระบวนการรวมไปถึงการจัดการจัดเก็บเอกสารพยานหลักฐานต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอถึงการปัญญาประดิษฐ์ในบริบทของประเทศไทย รวมถึงข้อดีข้อเสียจากการใช้ และนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาจากการใช้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น

การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรม

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence (AI)) คือ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่มนุษย์คิดหรือเขียนชุดคำสั่งเพื่อให้ทำงานเลียนแบบมนุษย์ในการวิเคราะห์ฐานข้อมูลขนาดใหญ่และเลียนแบบพฤติกรรมมนุษย์

ในปัจจุบัน ปัญญาประดิษฐ์ถูกนำมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมในหลายประเทศ เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการประเมินความเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องหาเพื่อพิจารณาการปล่อยตัว หรือในประเทศจีนซึ่งมีการใช้ผู้พิพากษาปัญญาประดิษฐ์ในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์ในสื่อออนไลน์และข้อพิพาททางการค้าออนไลน์ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้พิพากษามนุษย์ เป็นต้น

^๑ ผู้เขียนสำเร็จการศึกษาระดับรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ระดับนิติศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง และเนติบัณฑิต จากสำนักอบรมศึกษากฎหมายเนติบัณฑิตไทย ปี ๒๕๖๓ รุ่น ๓๓ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา และกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) ประจำชั้นศาลฎีกา

(ภาพที่ ๑ ตัวอย่างการพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาปัญญาประดิษฐ์)
(ที่มา: www.voicetv.co.th (๒๕๖๒))

(ภาพที่ ๒ ตัวอย่างการใช้แอปพลิเคชันของศาล)
(ที่มา: www.asiatimes.com (๒๕๖๒))

๑. การรอกการลงโทษในคดีอาญา

แนวคิดในการรอกการลงโทษในกฎหมายไทยปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๕๖ ซึ่งกำหนดไว้ดังนี้

“มาตรา ๕๖ ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุกหรือปรับ และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะลงโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม หรือลงโทษปรับ ถ้าปรากฏว่าผู้นั้น

(๑) ไม่เคยรับโทษจำคุกมาก่อน หรือ

(๒) เคยรับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หรือเป็นโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือ

(๓) เคยรับโทษจำคุกมาก่อนแต่พ้นโทษจำคุกมาแล้วเกินกว่าห้าปี แล้วมากระทำความผิดอีก โดยความผิดในครั้งหลังเป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิด หรือการรู้สึกความผิด

และพยายามบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้น หรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้ว ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมี ความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ ไม่ว่าจะเป็ นจำคุกหรือปรับ อย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสองอย่าง เพื่อให้โอกาสกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนดแต่ ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติของผู้ นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้...”

จากบทบัญญัติดังกล่าว กฎหมายไทยใช้หลักในการให้ดุลพินิจแก่บุคคลซึ่งก็คือ “ผู้พิพากษา” เพื่อพิจารณาบรรดาพฤติกรรมแวดล้อมภายใต้เงื่อนไขของมาตรา ๕๖ ในการพิจารณา เรื่องการรอการลงโทษ ซึ่งแนวคิดในเรื่องการรอการลงโทษนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการลงโทษ ผู้กระทำความผิดซึ่งทำความเสียหายให้กับสังคม มาเป็นการมุ่งแก้ไขนิสัยของผู้ถูกลงโทษให้กลับตัว เป็นคนดีในสังคมดั้งเดิม ประกอบกับในบางความผิดซึ่งมีโทษจำคุกในระยะสั้นนั้น ก็เป็นระยะเวลาที่ ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขดังกล่าว และยังส่งผลเสียในชื่อเสียงหน้าที่การงานของผู้กระทำความผิด^๒ การ รอการลงโทษจึงเป็นวิธีการเพื่อหลีกเลี่ยงผลร้ายจากการจำคุกระยะสั้น และให้โอกาสบุคคลซึ่งไม่ใช่ ผู้ร้ายโดยสันดาน^๓ ได้กลับตัวแก้ไขเพื่อใช้ชีวิตในสังคมอีกครั้งหนึ่ง

ในประเทศไทย ปัจจุบัน ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในทางนิติธรรมคือ ผู้พิพากษาสามารถใช้ ดุลพินิจในการรอการลงโทษได้ตามคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับวิธีการรอการกำหนด โทษ กับรอการลงโทษ และการกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติ พ.ศ. ๒๕๕๙ ข้อ ๒ ดังนี้

“ข้อ ๒ ศาลซึ่งกำหนดแนวทางการลงโทษและการแก้ไขฟื้นฟูจำเลยที่หลากหลายตามความ ร้ายแรงแห่งการกระทำความผิดและความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยให้มีการรอการกำหนดโทษหรือการ รอการลงโทษให้เหมาะสมกับข้อเท็จจริงตามข้อ ๑ โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นการกระทำความผิด ครั้งแรกและจำเลยยังไม่สมควรถูกพิจารณากำหนดโทษให้เป็นมลทินติดตัว หรือให้รอการลงโทษ ในกรณีที่จำเลยกระทำความผิดซ้ำแต่ยังมีเหตุให้แก้ไขปรับปรุงและกลับตัว ทั้งนี้ ศาลอาจกำหนด เงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติด้วยหรือไม่ก็ได้”

จากกรณีดังกล่าว ผู้พิพากษาต้องใช้ดุลพินิจในการพิจารณาว่า จำเลยยังอยู่ในสถานะที่สามารถ แก้ไขได้หรือไม่ เพื่อใช้มาตรการแก้ไขฟื้นฟูป้องกันมิให้จำเลยกระทำผิดซ้ำแทนการลงโทษจำคุก^๔

นอกจากนี้จากคำแนะนำของประธานศาลฎีกาซึ่งให้ข้อกำหนดในปัจจุบันดังกล่าว ยังปรากฏ การใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาอีกจำนวนหลายข้อ ดังนี้

“ข้อ ๓ การใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษ ศาลพึงให้โอกาสจำเลยมิต้องรับโทษจำคุกหรือโทษ ปรับโดยไม่จำเป็น แต่พึงเน้นการใช้มาตรการเพื่อแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันมิให้จำเลยกระทำผิดซ้ำแทน การลงโทษจำคุก ส่วนโทษจำคุกนั้น ควรนำมาใช้เมื่อจำเลยกระทำความผิดอาญาร้ายแรงและ

^๒ สิริชัย ไม้แก้ว. (๒๕๕๖). การใช้ดุลพินิจในการรอการลงโทษ: ศึกษาปัญหาการให้เหตุผลในคำ พิพากษาคดีอาญา. (น.๒). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

^๓ วีระชาติ เอี่ยมประไพ. (๒๕๓๐). รอการลงโทษ. (น.๕๗-๕๘). กระทรวงยุติธรรม.

^๔ กรุงเทพมหานคร. ปธ.คุมประพฤติปี๕๙-ศาลฎีกาออกคำแนะนำหลักเกณฑ์รอลงโทษ. (๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๙). กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/733874>

น่าจะเป็นอันตรายต่อสังคม” ศาลจึงต้องใช้ดุลพินิจในการหยั่งความน่าจะเป็นอันตรายต่อสังคมจากการกระทำความผิดของจำเลย และ

“ข้อ ๖ ในคดีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี คดีความผิดที่มีโทษปรับสถานเดียว คดีความผิดอันยอมความได้ คดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ คดีที่ศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินห้าปี คดีที่จำเลยไม่เคยต้องโทษมาก่อน หรือคดีที่ตามบัญญัติมาตรฐานการลงโทษของศาลกำหนดให้ความผิดนั้นอาจรอกการลงโทษได้ ศาลพึงพิจารณาใช้วิธีการรอกการกำหนดโทษ หากพฤติการณ์แห่งคดีปรากฏว่า

(๑) จำเลยกระทำความผิดโดยมีสาเหตุมาจากความยากหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และไม่เกิดความเสียหายร้ายแรง...” ศาลจึงต้องหยั่งความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของจำเลย เป็นต้น

ในส่วนของการรอกการลงโทษนั้น ในส่วนของประเทศไทย หากจะใช้ปัญญาประดิษฐ์ซึ่งเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ควบคุมโดยบุคคลในการประมวลผลข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการรอกการกำหนดโทษของจำเลยแต่ละคน จากรายละเอียดการกระทำความผิดของจำเลย (เช่นเดียวกับแพทย์ที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการพิจารณาโรคของคนไข้จากฟิล์มเอกซเรย์ของคนไข้) ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นคือ ปัญญาประดิษฐ์ไม่สามารถนำดุลพินิจของมนุษย์ที่มีเรื่องของจริยธรรม (Ethic) (การกำหนดว่าบุคคลนั้น ดี เลว ทำเกินกว่าเหตุหรือไม่) เข้ามากำหนดความหนักเบาของการกำหนดการรอกการลงโทษแทนมนุษย์ได้ (หากข้อเท็จจริงนั้นยังไม่ยุติ) ดังตัวอย่างเช่นประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ศาลอเมริกาได้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อประเมินความเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องหา โดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องหา เช่น สถานะครอบครัว ลักษณะนิสัย หรือการมีส่วนข้องเกี่ยวกับอาชญากร^๕ เป็นต้น เข้าสู่โปรแกรมดังกล่าวเพื่อประมวลผล และนำข้อมูลตัวเลขที่ได้จากการประเมินโดยโปรแกรมดังกล่าวมาพิจารณาประกอบคำพิพากษาในการเพิ่มโทษ ลดโทษ หรือรอกการลงโทษ ซึ่งจะนำวิธีนี้มาใช้ในคดีมโนสารที่จำเลยรับสารภาพผิดแล้วเท่านั้น และการทำงานของปัญญาประดิษฐ์ดังกล่าวยังต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้พิพากษาในคดี และใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นแค่ “เครื่องมือ” ในการอ่านคำพิพากษาในคดีที่ไม่มีข้อพิพาทแทนผู้พิพากษาที่เป็นมนุษย์จริง ๆ เท่านั้น

๒. ปัญหาเรื่องการใช้ปัญญาประดิษฐ์สำหรับองค์คณะผู้พิพากษา

ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๕ ถึง ๒๗ ได้กำหนดจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาอันมีอำนาจตัดสินคดี โดยกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ ดังนี้

“มาตรา ๒๕ ในศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาคนเดียวเป็นองค์คณะมีอำนาจเกี่ยวแก่คดีซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลนั้น...”

“มาตรา ๒๖ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๕ ในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลชั้นต้น นอกจากศาลแขวงและศาลยุติธรรมอื่นซึ่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น

^๕ Danielle Kehl, Priscilla Guo, and Samuel Kessler. (๒๕๖๐). *Algorithms in the Criminal Justice System: Assessing the Use of Risk Assessments in Sentencing*. (น .๑ ๑). Cambridge: Responsive Communities Initiative, Berkman Klein Center for Internet & Society, Harvard Law School.

ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองคนและต้องไม่ใช่ผู้พิพากษาประจำศาลเกินหนึ่งคน จึงเป็นองค์
คณะที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งหรือคดีอาญาทั้งปวง”

“มาตรา ๒๗ ในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค หรือศาลฎีกา
ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสามคน จึงเป็นองค์คณะที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้...”

ด้วยข้อกำหนดดังกล่าว ส่งผลให้ผู้พิพากษามีจำนวนไม่เพียงพอต่อคดีความซึ่งเพิ่มขึ้นจาก
เดิม ก่อให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการพิจารณา ในต่างประเทศจึงมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการช่วย
อำนวยความสะดวกแก่กระบวนการพิจารณาให้เกิดความรวดเร็ว ดังปรากฏในประเทศจีน ซึ่งมีการใช้
ผู้พิพากษาปัญญาประดิษฐ์ในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับคดีดิจิทัล เช่น คดีเกี่ยวกับการซื้อขายทาง
ออนไลน์ ลิขสิทธิ์ ทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น โดยคู่ความสามารถยื่นฟ้อง สืบพยานหลักฐาน และรับ
ฟังคำพิพากษาทางออนไลน์ได้^๖ ทั้งนี้ จากสถิติยังพบว่า ร้อยละ ๘๘ ของคู่ความ ยอมรับคำตัดสินของ
ศาลชั้นต้นโดยไม่ติดใจอุทธรณ์ต่ออีกด้วย^๗

ในส่วนของกฎหมายไทย เมื่อพิจารณาพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ปัจจุบันยังต้องใช้ผู้
พิพากษาที่มีสภาพบุคคลและเป็นมนุษย์ในการดำเนินการตามกฎหมายอยู่เพราะการที่บุคคลจะ
ก่อให้เกิด เปลี่ยนแปลง หรือสงวนสิทธิต่าง ๆ ต้องอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา ๑๕ ซึ่งกำหนดสภาพบุคคล และมาตรา ๑๔๙ ซึ่งกำหนดการก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวนหรือ
ระงับซึ่งสิทธิของบุคคล ดังนี้

“มาตรา ๑๕ สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย
...”

“มาตรา ๑๔๙ นิติกรรม หมายความว่า การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจ
สมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน
หรือระงับซึ่งสิทธิ”

ดังนั้น หากมีการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในประเทศไทย ก็มีความจำเป็นที่จะต้องแก้ไข
กฎหมายในการรองรับสถานะของปัญญาประดิษฐ์ให้เป็น “บุคคลตามกฎหมาย” ที่สามารถก่อให้เกิด
นิติสัมพันธ์ในทางกฎหมายได้ ซึ่งถ้าไม่มีการแก้ไขกฎหมาย ในปัจจุบัน การใช้ปัญญาประดิษฐ์
จะเป็นได้แค่เพียง “เครื่องมือ” (Tools) ของผู้พิพากษา เหมือนโปรแกรมคอมพิวเตอร์โปรแกรมหนึ่ง
ใช้เท่านั้น

๓. การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

ในปัจจุบัน เมื่อมีการสืบพยานหลักฐาน โดยปกติศาลซึ่งเป็นผู้พิพากษาที่เป็นมนุษย์จะเป็น
ผู้รับฟังและพิจารณาให้นำน้ำหนักพยานหลักฐานเพื่อใช้ในการพิพากษาคดี ทว่าผู้พิพากษาอาจถูก

^๖ Bryan Lynn. (๒๕๖๒). *Robot Justice: The Rise of China's 'Internet Courts'*. สืบค้น ๔
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก <https://learningenglish.voanews.com/a/robot-justice-the-rise-of-china-s-internet-courts-/5201677>.

^๗ Xinhua. ‘ศาลออนไลน์’ ในจีนประหยัดเวลาดำเนินคดีเกือบ ๕๐% . (๕ ธันวาคม ๒๕๖๒). Xinhua.
สืบค้นจาก https://www.xinhua.com/chinaศาลออนไลน์-ในจีนประหยัด_20191205.

แทรกแซงการพิจารณาได้จากหลายปัจจัย อาทิ อารมณ์ความรู้สึก ประสบการณ์ส่วนตัว หรือการได้รับผลประโยชน์ที่มีชอบตามกฎหมาย เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในประเทศเอสโตเนีย จึงมีนโยบายที่จะใช้ผู้พิพากษาออนไลน์ในการพิจารณาคดีที่มีทุนทรัพย์ต่ำกว่า ๗,๐๐๐ ยูโร โดยคู่ความจะนำข้อมูลพยานหลักฐานทั้งหมดเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์และจัดเก็บไว้ในฐานข้อมูลของโปรแกรมปัญญาประดิษฐ์ เพื่อทำการประมวลผลและมีคำพิพากษา^๔ โดยการประมวลผลดังกล่าวจะเป็นไปตามโปรแกรมที่เขียนไว้เท่านั้น จึงทำให้ผลที่ได้มีความเป็นกลางปราศจากอคติ

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น หากนำมาใช้ในประเทศไทย ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานดังกล่าวในคดี จะปรากฏตามกฎหมายไทย ซึ่งมีการระบุไว้ดังนี้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๘๖ “เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังไม่ได้ก็ดี หรือเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ แต่ได้ยื่นฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ให้ศาลปฏิเสธไม่รับพยานหลักฐานนั้นไว้...” หรือ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒๗ “ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวง อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น...”

จากข้อกำหนดดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานจะเป็นหน้าที่ของ “ผู้พิพากษาซึ่งมีลักษณะเป็นบุคคล” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ทำให้เกิดนิติสัมพันธ์ได้ โดยต้องมีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว และกฎหมายพิเศษเพิ่มเติม เพื่อให้การใช้ปัญญาประดิษฐ์สามารถทำหน้าที่ชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานได้ โดยควรต้องมีบทบัญญัติให้ศาลหรือผู้พิพากษาสารณาใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์หรือปัญญาประดิษฐ์ในการประมวลผลข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ และใช้ผลของการวิเคราะห์มาเป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลได้ อาทิ ตาม**ข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๔๐** ข้อ ๓๓ ซึ่งระบุถึงการรับฟังพยานหลักฐานของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศไว้ดังนี้

“ข้อ ๓๓ ศาลอาจรับฟังข้อมูลที่บันทึกโดยเครื่องคอมพิวเตอร์หรือประมวลผลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นพยานหลักฐานในคดีได้หาก

(๑) การบันทึกข้อมูลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์หรือการประมวลผลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นการกระทำตามปกติในการประกอบกิจการของผู้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และ

(๒) การบันทึกและการประมวลผลข้อมูลเกิดจากการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ปฏิบัติงานตามขั้นตอนการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์อย่างถูกต้องและแม้หากมีการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ขัดข้องก็ไม่กระทบถึงความถูกต้องของข้อมูลนั้น...”

^๔ Franciska Zsofia Gyuranecz, Bernadett Krausz, Dorottya Papp. (๒๕๖๒). *The AI is now in session – The impact of digitalization on courts*. (น.๘). Judicial Ethics and Professional Conduct.

ข้อดีของการใช้ปัญญาประดิษฐ์

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าปัจจุบันในต่างประเทศมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ซึ่งจะเข้ามามีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น ผู้ศึกษาจึงขอสรุปข้อดีของการนำปัญญาประดิษฐ์เข้ามาปรับใช้ ดังนี้

๑. ความสะดวกรวดเร็ว

เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์สามารถประมวลผลข้อมูลได้รวดเร็วกว่ามนุษย์ และสามารถทำงานได้ตลอดเวลา โดยไม่ต้องพักผ่อน หรือมีวันหยุด วันลาในการทำงาน^๙ จึงช่วยแก้ปัญหาคดีล้นศาลได้ เช่น ศาลอินเทอร์เน็ตประเทศจีน อ้างอิงตามสมุดปกขาวว่าด้วยศาลและตุลาการอินเทอร์เน็ตของจีน (The White Paper on Chinese Courts and Internet Judiciary) ได้ระบุว่าศาลอินเทอร์เน็ตใช้เวลาพิจารณาคดี ๔๕ นาที และสามารถปิดคดีได้ใน ๓๘ วัน ลดเวลาการดำเนินคดีลงเกือบร้อยละ ๕๐ เป็นต้น^{๑๐}

๒. ความเป็นกลางปราศจากอคติ

เนื่องจากผู้พิพากษาอาจถูกแทรกแซงการวินิจฉัยได้จากหลายปัจจัย เช่น กระแสสังคม ประสบการณ์ส่วนตัว ความเห็นของผู้พิพากษาองค์คณะ และแนวปฏิบัติของศาล เป็นต้น ดังเคยปรากฏในการสำรวจผู้พิพากษาในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า หากองค์คณะผู้พิพากษาประกอบไปด้วยผู้พิพากษาผิวขาว และผิวสี นั่งพิจารณาร่วมกัน ผู้พิพากษาผิวขาวมีแนวโน้มจะมีการลงโทษจำเลยผิวสีน้อยลง และมีแนวโน้มลงโทษจำเลยผิวขาวมากขึ้น^{๑๑}

๓. ความแน่นอนในการตัดสินคดี

เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์จะตัดสินตามกระบวนการ โครงสร้าง และสูตรที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงทำให้การพิจารณาตัดสินคดีเป็นไปในแนวทางเดียวกัน มีความแน่นอน เช่น ความเสถียรในการกำหนดโทษสำหรับความผิดในลักษณะเดียวกัน

ข้อเสียจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์

อย่างไรก็ตาม การใช้ปัญญาประดิษฐ์หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในกระบวนการนิติธรรม ในทางปฏิบัติก็ก่อให้เกิดปัญหาซึ่งกระทบต่อหลักการในกระบวนการยุติธรรมเช่นเดียวกัน ในด้าน

^๙ Franciska Zsofia Gyuranecz, Bernadett Krausz, Dorottya Papp. เรื่องเดียวกัน. (น.๑๒).

^{๑๐} Xinhua. เรื่องเดียวกัน.

^{๑๑} Allison P. Harris, Maya Sen. (๒๕๖๑). *Bias and Judging*. (น.๑๖). Annual Review of Political Science.

ความโปร่งใส การขาดดุลพินิจ การกระทบสิทธิของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงปัญญาประดิษฐ์อันปรากฏในบริบทของประเทศไทย ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาความโปร่งใส

ประเด็นที่อาจจะเป็นข้อเสียคือ ปัญญาประดิษฐ์ซึ่งเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์เป็นจำนวนมาก ถูกสร้างและพัฒนาโดยองค์กรเอกชน เพื่อให้มีการประมวลผลตามคำสั่งของบุคคลซึ่งเป็นผู้สร้างโปรแกรมซึ่งอาจเกิดการประมวลผลที่ผิดพลาดได้ และปัญญาประดิษฐ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญาขององค์กรเอกชน ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในการห้ามทำซ้ำเปิดเผย แก้ไขเปลี่ยนแปลง โดยที่เจ้าของไม่ยินยอม กระบวนการตัดสินใจกลายเป็นความลับที่สาธารณชนไม่สามารถตรวจสอบได้^{๑๒} ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นคือ ถ้าเป็นกรณีที่ปัญญาประดิษฐ์มีการประมวลผลผิดพลาดในส่วนที่เกิดจากโครงสร้างภายในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ คู่ความก็จะไม่สามารถโต้แย้งหรือยกข้อต่อสู้เกี่ยวกับการทำงานของกระบวนการ ความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลได้

ปัญหาดังกล่าวนี้ ได้เคยปรากฏเป็นคดีในศาลสูงสุดแห่งรัฐวิสคอนซิน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยศาลได้นำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการประเมินความเสี่ยงที่จะกระทำความผิดซ้ำผ่านโปรแกรมชื่อ คอมพาส (COMPAS) มาใช้ประกอบคำวินิจฉัย และตัดสินเพิ่มโทษให้แก่จำเลย ซึ่งจำเลยก็ได้พยายามยื่นคำร้องเพื่อต่อสู้ว่าวิธีการที่ใช้ในการประมวลผลจัดทำกรประเมินของโปรแกรมนั้นเป็นความลับทางการค้าของบริษัทเอกชน ส่งผลให้จำเลยไม่สามารถโต้แย้งถึงความผิดพลาดในการประเมินผลได้^{๑๓}

ปัญหาที่น่าสนใจอีกข้อคือ ปัญญาประดิษฐ์เป็นโปรแกรมที่มีการประมวลผลตามคำสั่งที่ถูกเขียนขึ้นจากผู้ผลิตหรือผู้พัฒนาซึ่งมีรหัสที่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงการทำงานของปัญญาประดิษฐ์ได้ ดังนั้นจึงมีความเสี่ยงในเรื่องความลับของคำพิพากษา และความถูกต้องของคำพิพากษา

๒. ปัญหาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลและระบบปัญญาประดิษฐ์ (Cybersecurity)

ในการใช้ปัญญาประดิษฐ์หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ของศาลในกระบวนการยุติธรรมนั้น อาจส่งผลให้เสี่ยงต่อการตกเป็นเป้าของภัยคุกคามและการประทุษร้ายต่อระบบคอมพิวเตอร์หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์ของศาลได้ ประกอบกับการที่ศาลเป็นองค์กรซึ่งใช้อำนาจตุลาการเพื่อประโยชน์แห่งการรักษาความปลอดภัยสาธารณะ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน จึงทำให้ปัญญาประดิษฐ์ดังกล่าวมีความสำคัญในฐานะที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญทางสารสนเทศ (Critical Information Infrastructure) ของประเทศไทยตามที่ประเทศไทยได้กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. ๒๕๖๒ ซึ่งถ้าเป็นกรณีที่มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในระบบของศาลของประเทศไทย องค์กรศาลก็ต้องมีระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูลที่ได้มาตรฐานตามที่กฎหมายดังกล่าวกำหนด

^{๑๒} Franciska Zsofia Gyuranecz, Bernadett Krausz, Dorottya Papp. เรื่องเดียวกัน. (น.๑๕).

^{๑๓} Harvard Law Review. (๒๕๖๐). Recent Cases: State v. Loomis. *Harvard Law Review*, ๑๓๐(๕), ๑๕๓๑-๑๕๓๒.

สรุป

แม้การใช้ปัญญาประดิษฐ์จะก่อให้เกิดประเด็นปัญหาต่าง ๆ อาทิ ปัญหาความโปร่งใส การขาดดุลพินิจเสมือนมนุษย์ และความเสถียรต่อความมั่นคงปลอดภัยของปัญญาประดิษฐ์จากภัยคุกคามทางไซเบอร์ หากแต่ ภายใต้เทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป ก็มีความจำเป็นที่ต้องใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรม ทั้งเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการของศาลแก่ประชาชน ความแน่นอนในการตัดสินคดี เป็นไปในแนวทางเดียวกันบรรทัดฐานเดียวกัน และการปราศจากอคติในการตัดสิน อีกทั้งปัญหาดังกล่าวก็เป็นปัญหาซึ่งสามารถแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ตามวิธีการดังนี้

๑. แก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สามารถใช้และนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการพิพากษาคดี หรือในกระบวนการยุติธรรม นิติธรรม โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และพระธรรมนูญศาลยุติธรรมเพื่อให้ปัญญาประดิษฐ์มีสภาพบุคคลเป็นองค์คณะผู้พิพากษาในการพิจารณาคดีได้

๒. สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้พิพากษา ศาล หรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องทำความเข้าใจกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นระบบ และสามารถปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๔}

๓. กำหนดให้ต้องมีการตรวจสอบการทำงานของปัญญาประดิษฐ์ถึงความถูกต้องของการประมวลผลและการทำงานโดยองค์กรที่น่าเชื่อถือ

๔. ในระยะเริ่มต้น อาจใช้ปัญญาประดิษฐ์ในคดีมีโน้ตสาเร่หรือคดีที่ไม่มีข้อโต้แย้งทางกฎหมาย

๕. ทำการประชาสัมพันธ์และอบรมบุคลากรของศาลและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสีย และวิธีการใช้งานปัญญาประดิษฐ์

๖. ควรจะใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาลยุติธรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (E-Court) ภายใต้ระบบรักษาความปลอดภัยทางคอมพิวเตอร์ที่ได้มาตรฐาน

^{๑๔} Camilla Ovi, Luigi Salvia, Pierluigi Tonnara. (๒๕๖๒). *The Judge of the Future: Artificial Intelligence and Justice*. (น.๑๖-๑๘). Judicial Ethics and Professional Conduct.

บรรณานุกรม

๑. สิทธิชัย ไม้แก้ว. (๒๕๖๒). *การใช้ดุลยพินิจในการรอกการลงโทษ: ศึกษาปัญหาการให้เหตุผลในคำพิพากษาคดีอาญา*. (น.๒). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
๒. วีระชาติ เอี่ยมประไพ. (๒๕๓๐). *รอกการลงโทษ*. (น.๕๗-๕๘). กระทรวงยุติธรรม.
๓. กรุงเทพฯธุรกิจ. ปธ.ศาลฎีกาออกคำแนะนำหลักเกณฑ์รอกการลงโทษ-คุมประพฤติปี๕๙. (๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๙). กรุงเทพฯธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/733874>.
๔. Danielle Kehl, Priscilla Guo, and Samuel Kessler. (๒๕๖๐). Algorithms in the Criminal Justice System: Assessing the Use of Risk Assessments in Sentencing. (น. ๑๑). Cambridge: Responsive Communities Initiative, Berkman Klein Center for Internet & Society, Harvard Law School.
๕. Bryan Lynn. (๒๕๖๒). Robot Justice: The Rise of China’s ‘Internet Courts’. สืบค้น ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก <https://learningenglish.voanews.com/a/robot-justice-the-rise-of-china-s-internet-courts-/5201677>.
๖. Xinhua. ‘ศาลออนไลน์’ ในจีนประหยัดเวลาดำเนินคดีเกือบ ๕๐% . (๕ ธันวาคม ๒๕๖๒). Xinhua. สืบค้นจาก https://www.xinhua.com/chinaศาลออนไลน์-ในจีนประหยัด_20191205.
๗. Franciska Zsofia Gyuranecz, Bernadett Krausz, Dorottya Papp. (๒๕๖๒). The AI is now in session – The impact of digitalization on courts. (น.๘). Judicial Ethics and Professional Conduct.
๘. Allison P. Harris, Maya Sen. (๒๕๖๑). Bias and Judging. (น.๑๖). Annual Review of Political Science.
๙. Harvard Law Review. (๒๕๖๐). Recent Cases: State v. Loomis. Harvard Law Review, ๑๓๐(๕), ๑๕๓๑-๑๕๓๒.
๑๐. Camilla Ovi, Luigi Salvia, Pierluigi Tonnara. (๒๕๖๒). *The Judge of the Future: Artificial Intelligence and Justice*. (น.๑๖-๑๘). Judicial Ethics and Professional Conduct.